

CZU:81'42

[https://doi.org/10.52505/1857-4300.2024.1\(322\).02](https://doi.org/10.52505/1857-4300.2024.1(322).02)

Structuri ale intersubiectivității în practicile dialogice

Alexandru COSMESCU

Doctor în filologie

E-mail: alexandru.cosmescu@sti.usm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7288-3998>

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM (Chișinău)

Structures of Intersubjectivity in Dialogic Practices

Abstract

The concept of dialogic practices is often used in the literature in the absence of an explicit definition. The present paper aims to address this shortcoming. In the first section, dialogic practices are approached from the perspective of embodied discursive interaction, as ways of reorienting the interlocutors, with the help of utterances, towards aspects of the utterances they produce or towards the experience underlying their production. The second section explicates, on the basis of an excerpt from the transcript of a micro-phenomenological interview session, the discursive structure of a dialogic practice, highlighting the following sequence: experiential utterance – reformulation – question. In the third section, five characteristic features of dialogic practices are reviewed from the perspective of the relation between the concepts of form of life and discursive practice: their learned character, consensual character, structured character, demarcated character, autotelic character.

Keywords: dialogic practice, discursive interaction, form of life, language game, reorientation, experiential utterance, reformulation, question, discursive flow.

Rezumat

Conceptul de practici dialogice este adesea utilizat în literatura de specialitate în absența unei definiții explicite. Studiul de față își propune să remedieze această carență. În prima secțiune, practicile dialogice sunt abordate din perspectiva interacțiunii discursive întrupate, în calitate de modalități de reorientare a interlocutorilor, cu ajutorul enunțurilor, spre aspecte ale enunțurilor produse sau ale experienței care stă la baza producerii lor. A doua secțiune explicitează, pe baza unui fragment din transcrierea unei ședințe de interviu micro-fenomenologic, structura discursivă a practicii dialogice, evidențiind secvența enunț experiențial – reformulare – întrebare. În a treia secțiune, sunt trecute în revistă, din perspectiva relațiilor dintre forma de viață și practica discursivă, cinci trăsături

caracteristice ale practicilor dialogice: caracterul învățat, caracterul consensual, caracterul structurat, caracterul delimitat, caracterul autotelic.

Cuvinte-cheie: practică dialogică, interacțiune discursivă, formă de viață, joc de limbaj, reorientare, enunț experiențial, reformulare, întrebare, flux discursiv.

1. Practica dialogică – interacțiune discursivă întrupată.

Remarci introductive

Sintagma „practică dialogică” este folosită adesea, în mod intuitiv, de cei care examinează diferite forme de conversație structurată. Nu am întâlnit până acum în literatura de specialitate vreo propunere de definiție, doar *utilizarea* sintagmei, considerată fie ca ceva de la sine înțeles, fie ca sinonim al conceptului *dialog*, cu referire la diferite forme de practici sociale care implică dialogul: de la mentoratul în context pedagogic (Talbot, Denny, Henderson, 2018) sau cluburile de lectură (Sánchez-Fortún, Domínguez-Oller, Pérez-García, 2003) la încercările de a revitaliza dialogul socratic (context în care am folosit sintagma eu însumi fără a o defini – Cosmescu, 2020a) sau la forme de psihoterapie (există și un institut de practică dialogică – <https://www.dialogicpractice.net/> – care își revendică bazele teoretice inclusiv de la Mihail Bahtin).

Ceea ce merită remarcat aici este faptul că această etichetă este asumată în primul rând de practicieni – de cei care lucrează cu o formă de dialog și ulterior scriu despre ea fie texte în care o descriu și o analizează, fie texte cu o intenție pedagogică. Scriind în calitate de practicieni – sau predând ceva drept o *practică* – aceștia aleg caracterul ei *dialogic* drept diferență specifică în raport cu alte forme de practici, implicit considerate *non-dialogice*.

Putem folosi acest lucru drept indicație formală pentru a evidenția o serie de trăsături specifice ale practicilor dialogice, contribuind la o definiție – în măsura în care acest lucru este dezirabil – sau cel puțin la o utilizare coerentă a termenului care să nu se suprapună pur și simplu peste conceptul de „dialog” dar, în același timp, să nu-l excludă. Pentru o asemenea analiză, punctul de pornire pe care îl consider cel mai justificat este o concepție pragmatică, intersubiectivă, intercorporală și fenomenologică asupra limbajului, care își are corelatul metodologic, în context lingvistic, în analiza discursului și descrierea fenomenologico-pragmatică a interacțiunii întrupate a interlocutorilor. Abordările care izolează limbajul de contextul intersubiectiv și intercorporal al utilizării lui ne-ar face să ratăm anume dimensiunile care fac posibilă conceptualizarea a ceva drept *practică dialogică*.

Nivelul bazal al oricărei interacțiuni, inclusiv al celei realizate prin intermediul limbajului, este prezența-împreună a cel puțin două corpuri atente unul la celălalt. Este forma primară a intersubiectivității, cea care servește drept fundament pentru alte practici, derivate, inclusiv cele care presupun coordonarea la distanță. La acest nivel primar, atunci când avem de a face cu limbajul, avem de a face, în fapt,

cu două corpuri care își vorbesc unul altuia. După cum remarcă într-o carte recentă lingvistul Nick Enfield și antropologul Jack Sidnell, „am putea chiar afirma că singurul motiv pentru a vorbi în general este cel de a compensa pentru faptul că nu împărtășim același corp” (Enfield, Sidnell, 2022, p. 30).

Din această perspectivă – care ia diferența dintre corpurile care vorbesc unul cu celălalt drept *deja dată* și drept definind câmpul în care are loc interacțiunea dintre ele – scopul interacțiunii discursive este de a face posibilă coordonarea dintre două entități diferite, care nu au acces direct una la subiectivitatea celeilalte. În același timp, ceea ce este specific intersubiectivității umane este *recunoașterea reciprocă* a faptului că suntem subiectivități similare, care împărtășesc un teren comun. Chiar dacă ceea ce poate fi numit *domeniul cognitiv* al fiecăruia dintre noi este *propriu*, prin faptul că acest domeniu cognitiv al fiecăruia conține *conștiința a ceea ce este comun* – în primul rând contextul *hic et nunc* în care are loc o interacțiune, limbajul însuși, preocupările comune, experiențele comune anterioare – devine posibilă *coordonarea reciprocă* a domeniilor cognitive.

Aceasta este, după cercetători precum Arie Verhaegen (2007), sarcina primară a comunicării: coordonarea conținuturilor mentale ale locutorilor. Sub acest aspect, avem două niveluri ale relațiilor. Primul este relația dintre locutor și destinatar, al doilea – cea dintre ambii participanți la actul de comunicare și obiectul conceptualizat în limbaj de către locutor. Conform acestui fel de a privi, operațiunea fundamentală efectuată într-un enunț este cea de a conceptualiza un obiect *sub un anumit aspect* și de a invita un destinatar să se orienteze mental spre *aceleși obiect, conceptualizat în felul în care îl conceptualizează locutorul*. Comunicarea discursivă se prezintă, în acest sens, drept o invitație de a *gândi într-un anumit fel anumite lucruri* – un caz particular al atenției comune exercitată de doi subiecți întrupați.

Chiar dacă, sub aspectul istoricității empirice a fiecăruia dintre noi, această formă a intersubiectivității se dezvoltă prin *co-prezență*, utilizarea limbajului face posibilă *orientarea reciprocă spre aceleași lucruri*, inclusiv în cazurile în care subiecții sunt îndepărtați în spațiu sau în timp. Citind un poem antic, de exemplu, îl interpretăm automat pe autor drept *un subiect întrupat asemănător nouă*, care, formulând enunțuri, ne invită să ne orientăm mental spre lucrurile despre care scrie *concepându-le drept potențial accesibile și nouă*. Acest lucru devine posibil pe baza conversațiilor desfășurate în *co-prezență*, în care învățăm să ne coordonăm orientarea mentală spre lucrurile despre care vorbim. În general, în conversație, după cum demonstrează în mod convingător pragmatica actuală, încercăm să-l orientăm pe destinatarul nostru spre aspecte situaționale pe care le considerăm *relevante* pentru acesta. În cazul în care conversația vizează un scop exterior ei – precum, de exemplu, producerea în comun a unui obiect – utilizăm limbajul pentru a ne coordona reciproc acțiunile; atunci când îi povestim ceva cuiva, îi orientăm atenția spre lucruri pe care le-ar putea considera importante fie pentru el, atunci când ar

ajunge în situația despre care îi povestim, fie pentru scopuri asumate intersubiectiv precum cel „de a ne cunoaște mai bine”.

Specificul formelor de conversație pe care le putem numi *practici dialogice* constă în faptul că scopul pe care și-l propun interlocutorii este realizat în cadrul conversației însăși, cu mijloacele discursive puse la dispoziție de aceasta. Scopul primar în practicile pe care le-am studiat aplicat, inclusiv în cadrul unor formări, dar și prin transcrierea și analiza unor ședințe, și despre care am mai scris – dialogul socratic și interviul micro-fenomenologic – este cel de a atrage atenția celuilalt asupra unor procese subiective care nu au fost conștientizate înainte de dialog. Această atragere a atenției devine posibilă atunci când celălalt își verbalizează experiența, iar practicianul care desfășoară ședința îi atrage atenția asupra unui aspect al enunțului tocmai rostit care conține un rest implicit ce poate fi utilizat pentru a o explicita. Un aspect esențial în această privință este repartizarea rolurilor: unul dintre subiecți își asumă rolul de ghid, celălalt – rolul de persoană ghidată în examinarea propriei experiențe. Sarcina ghidului este de a-și orienta interlocutorul spre propria experiență cu ajutorul unor enunțuri care indică aspecte încă neelucidate ale ei, iar cea a examinatorului – de a produce enunțuri experiențiale în baza orientării de către interlocutorul său. Anume această trăsătură o vom considera esențială pentru definirea practicii dialogice: un tip de conversație în care interlocutorii au roluri clar determinate și în cadrul căreia, prin intermediul enunțurilor formulate, subiectul A îl orientează pe B spre aspecte neelucidate ale enunțurilor sau experienței lui B, iar B produce enunțuri pe baza orientării de către A.

2. Orientări și reorientări discursive în interiorul experienței

În forma discursivă a practicilor dialogice, una dintre structurile primare ale intersubiectivității este dictată de repartizarea clară a rolurilor participanților. Prezența unor roluri predefinite este una dintre garanțiile pentru desfășurarea conversației într-un mod fluid și orientat spre scopul ei implicit. Conversațiile de acest tip ilustrează un fenomen numit de cercetătorii Enfield și Sidnell *tirania responsabilității* (*tyranny of accountability*). Angajați într-o interacțiune, interlocutorii sunt conștienți că replicile lor vor fi interpretate de celălalt într-un anumit mod și pot să anticipeze modul cel mai plauzibil în care acestea vor fi interpretate. Această conștiință de fundal a *responsabilității pentru ceea ce spui* dictează anumite forme discursive. Asumarea conștientă a rolului de persoană care ghidează pe altcineva în subtilitățile experienței lui, la care ghidul nu are acces direct, impune o anumită disciplină a descentrării. În calitate de ghid, practicianul nu vorbește *despre sine*, ci, orientându-se spre discursul celuilalt, îl ajută să se orienteze în interiorul experienței care a făcut posibil discursul. Rolul *activ* al ghidului este unul *structurator*: conținutul este oferit de enunțurile interlocutorului său, iar intervențiile discursive ale ghidului vizează doar desfășurarea mai departe a fluxului conversațional, prin asigurarea orientării comune spre temele discursive.

Tirania responsabilității îl vizează și pe celălalt interlocutor. Prin replicile de reorientare, acesta este *readus* la aspecte ale experienței pe care a evitat să le verbalizeze, fiind încurajat să le aducă din nou în limbaj într-un mod care să fie considerat *adecvat* în contextul conversațional dat. Adecvarea este decisă, în general, de cel care și-a asumat rolul de a ghida.

Una dintre formele discursive care permit *coordonarea orientării celor doi participanți* vizează asigurarea faptului că ambii au prezent în propria conștiință același conținut mental. Acest lucru devine posibil, în interiorul conversației, prin intervenții discursive de *sugerare a unui obiect mental* sau prin intervenții de *reformulare* ori *repetare* de către ghid a enunțurilor interlocutorului său.

Primul tip de intervenție – sugerarea unui obiect mental – constituie o actualizare a unui obiect conceptual prezent amândurora prin enunțul unui singur interlocutor. Pentru cel de-al doilea tip, cel care reformulează sau repetă enunțul celuilalt se constituie într-o *sursă secundară* a enunțului, actualizând în propriul discurs orientarea *deja efectuată* de către celălalt și oferind posibilitatea unei *re-orientări comune* în interiorul spațiului discursiv și experiențial *deja deschis* prin enunțul celuilalt spre un nou aspect al obiectului mental comun.

Drept exemplu al acestei structuri pot servi fragmente dintr-un interviu microfenomenologic pe care l-am analizat și anterior (Cosmescu, 2020b), urmărind funcțiile reformulării. Contextul – și tema interviului – este descrierea detaliată a felului în care a fost trăită o experiență simplă. Alex (subiectul intervievator) i-a propus lui Vasile (subiectul intervievat) să-și lipească palmele una de cealaltă, să le miște, apoi să descrie, pas cu pas, experiența trăită. Înainte de pasajul pe care îl voi analiza, Vasile a menționat *imaginarea* actului de a-și lipi palmele înainte de a le ridica și a le lipi una de cealaltă. Transcrierea este efectuată pe baza unei înregistrări video din 4 august 2020. Utilizarea înregistrării a permis delimitarea contururilor intonaționale (utile pentru identificarea unităților discursive minimale), a pauzelor și a altor aspecte care țin de fluxul conversațional.

1. ALEX:

- a) Hai să ne oprim acum la =
- b) imaginarea asta
- c) a actului de a-ți lipi palmele
- d) pe care =
- e) mi-ai
- f) mi-ai menționat-o.

2. a) Când ă =

- b) încerci să revii în momentul acela
 - c) în care =
 - d) tocmai ai auzit instrucțiunea MEA...
 - e) cum ai înțeles ce trebuie să faci?
- (pauză 8 sec.)

3. VASILE:
a) Ăm =
b) Am auzit...
c) cuvântul.. palme..
d) și m-am...
e) gândit la palmele mele.
4. ALEX:
a) Ok.
b) Ai auzit cuvântul palme
c) și te-ai gândit la palmele tale.
5. VASILE:
a) (dă din cap afirmativ)
6. ALEX:
a) Ă = când te-ai gândit la palmele tale
b) ce ai făcut?

În intervenția pe care am numerotat-o 1 sunt prezente trei aspecte de bază ale structurii *orientării ghidului spre experiența celuilalt și orientării celuilalt în interiorul propriei experiențe*.

Primul în ordinea relevanței pentru tema studiului de față este faptul că „imaginarea actului de a-ți lipi palmele” a fost menționată de Vasile, iar menționarea ei este *făcută explicită* în enunțul lui Alex. Orientarea spre această *imaginare trecută* este o reactualizare a unui obiect cognitiv *deja dat în contextul conversației* și adus în discurs de celălalt.

Al doilea îl reprezintă utilizarea persoanei întâi plural – în îndemnul de a „ne opri” asupra experienței menționate. Faptul că experiența imaginării *de către un singur participant* a actului de a-și lipi palmele una de cealaltă devine o temă *intersubiectivă*, comună amândurora, este reflectat de persoana întâi plural: prezența ei în spațiul discursiv și experiențial al *ambilor* participanți implicați în conversație este subliniată în mod explicit, iar tipul de orientare spre ea este caracterizat drept „a ne opri”.

Al treilea este însăși structura orientare/re-orientare. Orientarea primară, *deja intersubiectivă* – cea reflectată de „a ne opri” – este completată printr-o sugestie ca Vasile să se reorienteze *el însuși* spre un aspect al actului descris. Aici, caracterul *singular* al re-orientării este reflectat, în mod natural, prin persoana a doua: „încerci să revii... cum ai înțeles?”. Re-orientarea reflectată în această intervenție este una duală. Pe de o parte, Alex încearcă *în prezent* să-l reorienteze pe Vasile spre *o acțiune trecută* – „când încerci să revii în momentul acela”. Enunțul pare o simplă descriere, dar funcționează ca o sugestie, datorită semanticii verbului *a încerca*. În dinamica intersubiectivă *deja stabilită*, simpla menționare a *încercării de a face*

ceva funcționează, pragmatic, ca un *îndemn de a face acel lucru*. Pe de altă parte, atunci când experiența trecută este *deja actualizată prin menționarea ei și prin îndemnul de a reveni la ea*, Alex propune o nouă reorientare – formulând-o de această dată printr-un enunț interogativ.

Vasile răspunde, în intervenția discursivă pe care am numerotat-o 3, „Am auzit cuvântul palme și m-am gândit la palmele mele”, repetată de Alex în următoarea sa intervenție discursivă, schimbând persoana: „Ok. Ai auzit cuvântul palme și te-ai gândit la palmele tale”. În această replică, „ok” funcționează pragmatic ca *acceptare* a intervenției discursive a lui Vasile – a faptului că obiectul mental adus de Vasile în câmpul experiențial *este unul acceptabil* pentru orientarea comună a atenției spre el. Această orientare comună a atenției este pusă în act prin *repetarea enunțului celuilalt*: faptul că Vasile și-a orientat atenția spre un nou obiect mental – faptul de a se gândi la palmele lui – este atestat prin propria lui intervenție discursivă. Alex, repetând-o, arată că *se orientează el însuși mental* spre experiența lui Vasile. În această reformulare, Alex performează un act paralel cu cel al lui Vasile, actualizându-l în propriul său enunț. Conștiința intersubiectivă comună a faptului de a fi orientați spre același obiect este confirmată de Vasile în mod tacit, dând din cap. Obținând această confirmare, Alex sugerează o nouă reorientare, printr-un nou enunț interogativ: „Când te-ai gândit la palmele tale, ce ai făcut?”.

Această structură – enunț experiențial, repetare, întrebare, enunț experiențial, repetare, întrebare – reluată continuu pe parcursul dialogului, este atât *reflectarea în limbaj a structurii cognitive orientare comună spre o experiență – re-orientare a interlocutorului spre un aspect al experienței sale – orientare comună spre aspectul experiențial spre care interlocutorul s-a reorientat*, cât și *mijlocul* prin care se realizează această orientare/re-orientare. În practicile dialogice, *reorientarea experiențială* nu este ceva *adăugat* dialogului, ci ceea ce este realizat *în interiorul dialogului, cu mijloace dialogice și ca scop al dialogului*. Un alt aspect relevant din perspectivă pragmatică este aici caracterul *necolorat afectiv* al repetării cuvintelor celuilalt. Adesea, în conversația cotidiană, repetarea exprimă fie ironie, fie surpriză. Însă a repeta cuvintele celuilalt în contextul unei practici discursive de ghidare devine un mod de a asigura orientarea comună spre ceva care devine parte a domeniului cognitiv al ambilor participanți. Am putea afirma chiar că aceasta este funcția *primară* a repetării cuvintelor celuilalt: a te orienta spre ceea ce spune interlocutorul tău *și a-i confirma că te orientezi și tu spre același lucru* făcând accesibil intersubiectiv însuși actul prin care te orientezi spre el: rostirea unui enunț în care *repeți orientarea lui*.

3. Forme de viață și practici dialogice

Autori proveniți din paradigme diferite ca Charles Bally (1952, pp. 48, 125) sau Ludwig Wittgenstein (2004, pp. 100, 104) identifică drept central pentru o înțelegere adecvată a modului în care funcționează limbajul la nivel intersubiectiv, un fenomen

pe care ambii îl numesc cu același termen – *formă de viață*. Este interesant de remarcat că niciunul dintre acești autori nu definește termenul – situație pe care am atestat-o și în articolul de față cu privire la conceptul de *practică dialogică* – dar ambii descriu structuri similare, în care ceva ce ei numesc *formă de viață* se află într-o legătură indisolubilă cu practicile discursive („limbi speciale”, cum le numește Bally, „jocuri de limbaj”, cum le numește Wittgenstein) *făcute posibile* de aceste forme de viață.

Din perspectiva lui Bally, un anumit tip de activitate face posibile apropieri dintre indivizi învecinați prin „gândire, formă de viață și limbaj” (Bally, 1952, p. 48): mediul lor nu este unul *fizic*, iar apropierea nu înseamnă proximitate în spațiu, ci un mod de a vorbi *comun* ancorat în forma de viață comună. „Fiecare mediu își creează limba sa proprie, constând dintr-o terminologie și o frazeologie convenționale, adesea și din forme gramaticale aberante” (*Ibidem*, trad. n.), afirmă Bally, privind *forma de viață* drept sursă a *limbii* specifice unei comunități.

Wittgenstein descrie același tip de relație, utilizând un exemplu similar. În *Cercetări filozofice*, Wittgenstein descrie un tip de *acord* care nu vizează pur și simplu adevărul sau falsitatea unei opinii (exprimate în limbaj), ci „eșafodajul care susține funcționarea limbajului nostru [...] nu un acord al opiniilor, ci al formelor de viață” (Wittgenstein, 2004, pp. 209-210). Textul oferă drept exemplu acordul dintre matematicieni (ca și în cazurile la care se referă Bally, o comunitate de specialiști care își creează propria sa limbă) *nu cu privire la o propoziție matematică anume* ci cu privire la faptul dacă într-un anumit caz s-a procedat în acord cu o regulă implicită pentru comunitate sau nu. Din această perspectivă, „*vorbirea limbajului* este o parte a unei activități sau a unei forme de viață” (*Ibidem*, p. 104).

În articolul de față, fenomenul pe care l-am numit *practici dialogice* funcționează similar, fiind, în termeni wittgensteinieni, unul dintre jocurile de limbaj indisolubil legate de o formă de viață ce le face posibile. În acest sens, o descriere succintă a formei de viață ce le face posibile – a „eșafodajului ce susține funcționarea” acestui *joc de limbaj* specific – va permite o analiză mai aprofundată a felului în care funcționează contextual sistemul *orientării experiențiale reciproce prin intermediul enunțurilor* în diverse forme ale practicilor dialogice.

Voi puncta în continuare doar câteva aspecte.

1. Caracterul *învățat* al practicilor dialogice. Subiecții implicați în ele sunt, de obicei, antrenați în ceea ce ține de funcționarea lor în cadrul unor seminare specializate, în care *exersarea împreună* a practicilor dialogice de către participanți joacă un rol fundamental. În acest sens, ele nu sunt forme *spontane* de utilizare a limbajului, chiar dacă pot fi *prefigurate* de anumite tipuri de conversație atestate între subiecți care nu au beneficiat de antrenament/învățare. Desigur, este posibil ca *doar unul* dintre subiecți să fi fost anterior familiarizat cu structura practicii respective. De obicei, este cazul *ghidului*: nu poți ghida pe cineva spre orientarea

experiențială decât dacă *știi cum* s-o faci. În același timp, în calitate de persoană ghidată care se implică într-o practică dialogică, poți *participa* la ea chiar dacă nu ai fost anterior antrenat, *răspunzându-i* interlocutorului tău și *răspunzând la enunțurile lui* printr-o *orientare cognitivă* spre obiectul conceptual descris în enunț și un nou enunț *ancorat în* această orientare.

2. Caracterul *consensual* al demersului discursiv desfășurat în cadrul practicii respective (strâns legat de caracterul *învățat* al acesteia). În general, practicile dialogice orientate experiențial sunt posibile doar dacă *ambii subiecți* sunt angajați față de orientarea reciprocă spre aspecte ale experienței – forma în care *tirania responsabilității* funcționează în interiorul lor. În momentul în care unul dintre subiecți se orientează *spre altceva* decât spre scoaterea la iveală a implicitului enunțului experiențial al celuilalt (de exemplu, începe să povestească, să teoretizeze, să argumenteze etc.), tipul conversației dintre subiecți se schimbă, devenind, de obicei, o conversație *simplă/cotidiană*. Respectiv, ambii subiecți *sunt implicit conștienți* de diferența dintre *ceea ce fac* în momentul în care sunt implicați într-o practică dialogică și ceea ce fac atunci când poartă o conversație obișnuită și, cel puțin pe durata ședinței de practică dialogică, se angajează în raport cu respectarea structurii ei și a specificului ei tematic.

3. Caracterul *structurat* al practicilor dialogice. În cazurile analizate anterior (dialogul socratic, interviul microfenomenologic/interviul de explicitare, *focusing*), practicile dialogice includ repartizarea unui rol clar fiecăruia dintre participanți, rolurile primare fiind cel de *ghid* și cel de *persoană ghidată*. Această repartizare a rolurilor determină și tipurile de enunț cultivate de fiecare dintre locutori: enunțul experiențial, în cazul persoanei ghidate, și reformularea sau întrebarea, în cazul ghidului. În cadrul unei ședințe, intervențiile locutorilor sunt concatenate într-o succesiune de blocuri structurate similar, dar care au, fiecare, un obiect diferit.

4. Caracterul *delimitat* al practicilor dialogice. O practică dialogică este, folosind termenii wittgensteinieni, un joc de limbaj *printre altele*, fără pretenția de a acoperi *în întregime* comportamentul discursiv al unei persoane. Perioada de punere în act a unei practici dialogice este delimitată în raport cu alte activități discursive ale subiecților implicați prin repartizarea unui interval special de timp destinat desfășurării ei. Cu toate acestea, putem emite ipoteza că practicile dialogice afectează idiolectul persoanei care le cultivă chiar și în afara timpului special repartizat pentru ele.

5. Caracterul *autotelic* al practicilor dialogice. Spre deosebire de alte tipuri de practici sociale în cadrul cărora se atestă o utilizare specifică a limbajului, o practică dialogică nu urmărește un scop *exterior* ei. Acest lucru nu înseamnă că *transcrierea* unei ședințe de practică dialogică nu poate fi utilizată, de exemplu, ca în cazul articolului de față, drept material pentru elaborarea unui studiu, ci că *în calitate de practică dialogică* ea nu urmărește producerea altor efecte decât coordonarea

cu mijloace discursive a conținuturilor mentale ale locutorilor și conștientizarea straturilor rămase implicite în enunțurile lor anterioare *din cadrul aceleiași ședințe*. Transformarea afectivă sau cognitivă, înțelegerea celuilalt, înțelegerea fenomenului descris de celălalt rămân fie *efecte secundare* ale unei practici dialogice, fie scopuri *extrinseci* ei în calitate de practică dialogică – de exemplu, în cazurile în care o practică dialogică devine *un element* dintr-o practică mai largă, cum ar fi cea de cercetare a fenomenelor discursive sau cea de cultivare a unei transformări cognitive. Ceea ce este realizat prin interacțiunea verbală a doi subiecți – orientarea lor reciprocă – nu urmărește un scop secundar, deși prezența unui scop secundar nu este exclusă. În acest sens, o practică dialogică poate fi utilizată ca element în cadrul unui proiect mai amplu al subiecților care o cultivă, dar *scopul în care este utilizată o practică dialogică nu se suprapune peste ceea ce este realizat în interiorul unei practici dialogice luate ca atare*.

Referințe bibliografice:

- BALLY, Charles. *Le langage et la vie*. Geneva: E. Droz, 1952.
- Cosmescu, 2020a = COSMESCU, Alexandru. Dialogul socratic ca practică discursivă. În: *Philologia*, 2020, nr. 5-6, pp. 58-69.
- Cosmescu, 2020b = COSMESCU, Alexandru. Funcții ale reformulării în dialog: cazul interviului de explicitare. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european: Paul GOMA In memoriam. Est-etica rezistenței prin adevăr*, 6 octombrie 2020, Chișinău. Chișinău: „Tipocart Print” SRL, 2020, Ediția 14, pp. 81-87.
- ENFIELD, N. J., SIDNELL, Jack. *Consequences of Language: From Primary to Enhanced Intersubjectivity*. Cambridge, London: The MIT Press, 2022.
- SÁNCHEZ-FORTÚN, José Manuel de Amo, DOMÍNGUEZ-OLLER, Juana Celia; PÉREZ-GARCÍA, Carmen. El club de lectura como práctica dialógica situada: un estudio de caso. In: Macarena Becerra Querro (coord.). *La educación lectora: ciencia para sociedad*. Barcelona: Octaedro, 2003, pp. 363-378.
- TALBOT, Debra, DENNY, Jane, HENDERSON, Sarah. ‘Trying to decide ... what sort of teacher I wanted to be’: mentoring as a dialogic practice. In: *Teaching Education*, 2018, Volume 29, Issue 1, pp. 47-60.
- VERHAEGEN, Arie. *Constructions of Intersubjectivity: Discourse, Syntax, and Cognition*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- WITTGENSTEIN, Ludwig. *Cercetări filozofice*. București: Humanitas, 2004.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

Primit: 01.04.2024

Acceptat: 23.05.2024